

Інформаційна довідка
щодо проекту Закону України
«Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та
Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»
щодо встановлення відповідальності
за злочинне переслідування (сталкінг)»
*(реєстр. № 12088 від 02.10.2024 р.)**

Анотація.

В Інформаційній довідці аналізуються питання встановлення відповідальності за злочинне переслідування (сталкінг) у контексті пропозицій законопроекту реєстр. № 12088 від 02.10.2024 року (далі – законопроект). Зокрема, розглядається відповідність законопроекту вимогам міжнародно-правових актів у вказаній сфері, Конституції України, основоположним засадам правотворчої діяльності, нормам чинного кримінального та кримінального процесуального законодавства, законам України щодо запобігання, протидії та відповідальності за домашнє насильство. За результатами дослідження виявлено ризики, які в подальшому можуть перешкоджати належній реалізації закону під час правозастосовної діяльності та досягненню проголошеної в ньому мети, спрямованої на посилення захисту осіб, які постраждали від домашнього насильства, та встановлення відповідальності за такий його вид, як «злочинне переслідування» або «сталкінг».

Ключові слова: кримінальна відповідальність, злочинне переслідування особи, кіберпереслідування, сталкінг, протидія домашньому насильству, судові рішення, обмежувальні заходи, захист потерпілих.

Вступна частина.

Відповідно до Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок та домашньому насильству та боротьбу із цими явищами від 11.05.2011 року (далі – Конвенція), ратифікованою Україною із заявами Законом № 2319-ІХ від 20.06.2022 року, домашнє насильство визначено як «всі акти фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, які відбуваються в лоні сім'ї чи в межах місця проживання або між колишніми чи теперішніми подружжями або партнерами, незалежно від того, чи проживає правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні, або незалежно від того, чи проживав правопорушник у тому самому місці, що й жертва, чи ні».

Конвенція передбачає зобов'язання Сторін вживати необхідних законодавчих або інших заходів для захисту всіх жертв від будь-яких актів насильства. Із цією метою Сторони мають забезпечувати здійснення згідно з національним законодавством ефективного співробітництва між усіма відповідними державними, у тому числі правоохоронними органами, для захисту й підтримки жертв усіх форм насильства, які підпадають під сферу застосування цієї Конвенції.

Зокрема, у статті 34 «Переслідування» Конвенції встановлено зобов'язання Сторін вживати «необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб умісну поведінку, яка полягає в повторному здійсненні

загрозливої поведінки, спрямованої на іншу особу, що змушує його чи її боятися за свою безпеку, було криміналізовано».

Виходячи з вимог статей 49, 50 Конвенції, Сторони зобов'язані вжити усіх необхідних законодавчих та інших заходів щодо запобігання та невідкладного реагування на «переслідування», забезпечити ефективне розслідування та судове провадження щодо «переслідування», інших форм насильства та правопорушень, установлених Конвенцією, з урахуванням прав жертви на всіх стадіях кримінального провадження.

Директива Європейського Парламенту та Ради про протидію насильству над жінками та домашньому насильству від 08.03.2022 № 2022/0066 (далі – Директива) передбачає зобов'язання держав-членів щодо забезпечення кримінального покарання за такий злочин, як «кіберпереслідування». Відповідно до статей 8, 9 цієї Директиви кіберпереслідування включає такі дії, як: постійна участь у погрозливих або залякувальних діях, спрямованих на іншу особу, за допомогою інформаційних та комунікаційних технологій, що викликає страх у особи за власну безпеку або страх за безпеку залежних осіб, або ініціювання таких дій третіми особами; встановлення іншої особи під безперервне спостереження без згоди цієї особи або законного дозволу на це за допомогою інформаційних і комунікаційних технологій для відстеження або моніторингу переміщень і діяльності цієї особи; надання доступу до матеріалу, що містить персональні дані іншої особи, без згоди цієї особи, для багатьох кінцевих користувачів за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій з метою підбурювання цих кінцевих користувачів завдати фізичної або значної психологічної шкоди людині.

Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (від 07.12.2017 № 2229-VIII) (далі – Закон) встановлено організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства.

Цим Законом надано визначення домашнього насильства, яке відповідає його поняттю у вищенаведеній Конвенції, а також таких його форм, як економічне, психологічне, сексуальне та фізичне насильство. Серед іншого, у Законі передбачено спеціальні заходи щодо запобігання та протидії домашньому насильству, а також встановлено відповідальність кривдників за вчинення домашнього насильства та порушення вимог вказаних заходів.

На сьогодні стаття 126-1 «Домашнє насильство» Кримінального кодексу України (далі – КК України) передбачає кримінальну відповідальність за домашнє насильство у разі, якщо воно призвело до психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи.

Окрім того, стаття 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення встановлює можливість застосування адміністративних стягнень за «Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування». У такому випадку відповідальність настає,

якщо зазначене насильство не спричинило тілесних ушкоджень, однак внаслідок його вчинення могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого.

Водночас чинне законодавство України наразі не передбачає можливість притягнення до кримінальної відповідальності осіб за вчинення «переслідування», тобто діяння, передбаченого статтею 34 вищезгаданої Конвенції, ратифікованої Україною. Це не узгоджується з наведеними положеннями Конвенції, які зобов'язують її Сторони криміналізувати таке діяння, вжити необхідних законодавчих та інших заходів для забезпечення ефективного розслідування та судового провадження вказаного правопорушення, застосовувати заходи захисту жертв «переслідування» як однієї з форм насильства, які підпадають під сферу застосування Конвенції.

Викладене обумовило підготовку досліджуваного законопроекту, метою якого є посилення захисту осіб, які постраждали від домашнього насильства, виокремлення та встановлення відповідальності за такий вид насильства, як «злочинне переслідування (сталкінг)».

Основна частина.

У законопроекті усунення зазначеної правової прогалини й досягнення вищеназваної мети пропонується реалізувати шляхом внесення відповідних змін до окремих положень Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) і Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Зокрема, пропонується: доповнити статтю 532 КПК України «Набрання судовим рішенням законної сили» новою частиною четвертою, згідно з якою *«Судове рішення суду першої інстанції про застосування обмежувального заходу до осіб, які вчинили домашнє насильство, набирає законної сили з моменту проголошення, а його оскарження не зупиняє його виконання»*; доповнити частину першу статті 1 «Визначення термінів» Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» новими пунктами 6 та 7, в яких відповідно передбачити визначення «злочинного переслідування (сталкінгу)» як форми психологічного домашнього насильства, та «кіберпереслідування» як виду злочинного переслідування, що здійснюється за допомогою інформаційних та комунікаційних технологій.

За результатами проведеного аналізу законопроекту вбачається доцільним відзначити такі ризики його положень.

Пропонуючи внести зміни до чинних КПК України та Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» щодо встановлення відповідальності за злочинне переслідування (сталкінг), законопроект не містить пропозицій стосовно криміналізації самого цього діяння, визначеного в Конвенції, сутністю якого є «умисна поведінка, яка полягає в повторному здійсненні загрозливої поведінки, спрямованої на іншу особу, що змушує його чи її боятися за свою безпеку».

Зобов'язання щодо криміналізації діяння, визначеного як «переслідування», виокремлено з аналогічних зобов'язань щодо інших форм насильства, передбачених вищевказаною Конвенцією. Насамперед, таких, як:

«психологічне насильство», «фізичне насильство», «сексуальне насильство, у тому числі зґвалтування», «сексуальне домагання» тощо.

У цьому випадку дії, що становлять об'єктивну сторону «переслідування», мають окремий, самостійний характер та відрізняються від перелічених форм насильства, передбачених вказаною Конвенцією. Таке «переслідування» слід розглядати як діяння, що передує вчиненню інших форм насильства, однак не охоплюється ними та не зводиться до них.

Диспозиція чинної статті 126-1 КК України, в якій встановлено кримінальну відповідальність за домашнє насильство, не містить дій щодо «переслідування», визначених статтею 34 Конвенції.

Водночас зазначені дії безумовно мають суспільно небезпечний характер, внаслідок чого, згідно з вимогами Конвенції і враховуючи положення статей 2, 11 КК України, мають бути криміналізовані та включені до цього Кодексу як окрема норма, що передбачатиме кримінальну відповідальність за їх вчинення.

Відсутність такої норми унеможлиблює досягнення мети законопроекту щодо встановлення відповідальності за «злочинне переслідування (сталкінг)».

Те ж саме стосується і «кіберпереслідування» як різновиду «переслідування», що здійснюється за допомогою інформаційних та комунікаційних технологій.

З урахуванням викладеного, доцільно також внести корективи і в запропоноване законопроектом визначення «злочинного переслідування (сталкінгу)», оскільки воно, як було зазначено вище, не зводиться лише до психологічного насильства.

Окрім того, запропоновані в законопроекті поняття «злочинного переслідування (сталкінгу)» та «кіберпереслідування», на відміну від їх визначення в Конвенції та Директиві, не містять таких обов'язкових для складу цих кримінальних правопорушень негативних наслідків для потерпілого, як «залякування, почуття страху за власну безпеку або безпеку залежних осіб, приниження, інше суттєве занепокоєння особи, заподіяння шкоди особі, що переслідується» тощо.

Зазначена неповнота законопроекту та відсутність у запропонованих у ньому визначеннях «злочинного переслідування (сталкінгу)» та «кіберпереслідування» названих суспільно небезпечних наслідків теж унеможлиблює належне застосування таких понять для притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили ці діяння.

Законопроектом передбачено одночасне внесення змін до КПК України та Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Згідно з положеннями Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедури внесення змін» від 19.05.2020 р. № 619-ІХ зміни до законодавства України про кримінальну відповідальність та зміни до кримінального процесуального законодавства України можуть вноситися *виключно* законами про внесення змін до КК України, до КПК України та/або до законодавства України про кримінальну відповідальність, та/або до кримінального процесуального законодавства України, та/або до законодавства України про адміністративні правопорушення.

Зміни до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» містяться в Прикінцевих та перехідних положеннях цього законопроекту. Проте, із назви законопроекту Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» необхідно виключити, оскільки такий нормотворчий підхід не засвідчує виключні умови внесення змін до КПК України. Окрім того, КПК України не «встановлює» кримінальної відповідальності, як вказується в назві законопроекту та його завданні.

У зв'язку з наведеним, коректніше вести мову про «внесення змін до деяких законодавчих актів щодо притягнення до відповідальності за злочинне переслідування (сталкінг)».

Висновки.

Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» щодо встановлення відповідальності за злочинне переслідування (сталкінг)» (реєстр. № 12088 від 02.10.2024 року) за предметом правового регулювання має актуальне значення.

Водночас вищевказані положення законопроекту не повною мірою відповідають ustalеним вимогам законодавчої техніки щодо повноти та правової визначеності нормативно-правового акта, а також узгодженості його приписів із відповідними міжнародно-правовими документами, ратифікованими Україною. У подальшому це перешкоджатиме належній ефективній реалізації законопроекту та досягненню зазначеної в ньому мети.

Вбачається, що за умов доопрацювання законопроекту з урахуванням висловлених зауважень та пропозицій, усунення наявних ризиків він відповідатиме завданню щодо притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення «злочинного переслідування (сталкінгу)» і «кіберпереслідування» та захисту осіб, які постраждали від таких дій.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*